

Βουτιά στον Κόσμο του Βιβλίου

Δραστηριότητες
Φιλαναγνωσίας
για τη Γνωριμία
με το Βιβλίο
Οδηγός για
Εκπαιδευτικούς

Βουτιά στο Βιβλίο

Χρύσα Κουράκη

ΕΚΔΟΣΗ

Ίδρυμα Λαμπράκη

*Βουτιά στον Κόσμο του Βιβλίου:
Δραστηριότητες Φιλαναγνωσίας για τη Γνωριμία με το Βιβλίο
Οδηγός για Εκπαιδευτικούς*

Αθήνα 2018

Συγγραφή: Χρύσα Κουράκη
Γλωσσική Επιμέλεια: Ελένη Φραγκάκη
Γραφιστική Επιμέλεια: Βάσω Καλαμά
Εκδότης: Ίδρυμα Λαμπράκη
ISBN: 978-960-370-061-6

Ίδρυμα Λαμπράκη

Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό διανέμεται δωρεάν. Επιτρέπεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή ολική, μερική ή περιληπτική ή η απόδοση κατά παράφραση ή διασκευή του περιεχομένου του βιβλίου με οποιονδήποτε τρόπο αποκλειστικά για εκπαιδευτικούς σκοπούς και υπό τον όρο ότι αναφέρεται η συγγραφέας, ο εκδότης και οι δικαιούχοι λοιπών δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας επί του βιβλίου.

περιεχόμενα

01

Εισαγωγή

02

- 2** Γνωριμία με το βιβλίο – στοιχεία παρακειμένου
- 2.1** Παρακείμενο
- 2.2** Περικείμενο
- 2.3** Επικείμενο
- 2.4** Δραστηριότητες Φιλαναγνωσίας για τη γνωριμία με το βιβλίο

03

- 3** Γνωριμία με το παιδικό – εφηβικό βιβλίο ως περιεχόμενο
- 3.1** Κειμενικά είδη
 - 3.1.1** Μυθιστορήματα
 - 3.1.2** Διηγήματα
 - 3.1.3** Μικρές Ιστορίες
 - 3.1.4** Εικονογραφημένα βιβλία (illustrated books) - Εικονοβιβλία (picture books) – Βιβλία παιχνίδια (toy books)
 - 3.1.5** Κόμικς
 - 3.1.6** Παραμύθια – Μύθοι
 - 3.1.7** Βιβλία Γνώσεων
 - 3.1.8** Δραστηριότητες Φιλαναγνωσίας για τα είδη των κειμένων

03

3.2 Βασικά δομικά στοιχεία του κειμένου

3.2.1 Χαρακτήρες

3.2.2 Δομή

3.2.3 Πλοκή

3.2.4 Σκηνικό (χώρος και χρόνος)

3.2.5 Οπτική γωνία

3.2.6 Θέμα

3.2.7 Δραστηριότητες Φιλαναγνωσίας για τα δομικά στοιχεία του κειμένου

04

Επίλογος

05

Παράρτημα

06

Βιβλιογραφία

Βουτιά στο Βιβλίο

01

εισαγωγή

Το παρόν εγχειρίδιο αποτελεί έναν οδηγό για τον εκπαιδευτικό, προκειμένου να φέρει σε επαφή τα παιδιά με το παιδικό-εφηβικό βιβλίο και τη δημιουργική γραφή, μέσα από δραστηριότητες Φιλαναγνωσίας.

Με τον όρο «Φιλαναγνωσία» εννοούμε τη θετικά προσδιορισμένη σχέση του αναγνώστη με το βιβλίο ως το κατεξοχήν είδος και έκφραση της γραπτής ύλης καθώς και τις εξειδικευμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες, οι οποίες στοχεύουν στη διαμόρφωση αυτής της σχέσης μέσα από την ανάπτυξη αναγκαίων γνωστικών δεξιοτήτων κυρίως, αλλά και κοινωνικών δεξιοτήτων και αισθητικών κριτηρίων (Markidis 2011). Ο όρος «Φιλαναγνωσία» αποτελεί μια ιδιαίτερη και εύστοχη γλωσσική επιλογή που προσδιορίζει —όχι τόσο αυστηρά και καταληκτικά,

γιατί πρόκειται για νεότερο όρο— ένα ευρύ πεδίο σημασιών, δράσεων και αξιών που συνδέονται με τις πολυεπίπεδες σχέσεις παιδιού και βιβλίου. Με μια πρώτη ματιά φαίνεται ότι ο όρος αυτός ταυτίζεται με τον περιφραστικό γαλλικό όρο *aimer lire* (αγάπη για ανάγνωση), ενώ μοιάζει να διαφοροποιείται από τους αντίστοιχους αλλογλωσσους όρους, *Literacy, Literatie* (Καρακίτσιος 2012).

Οι αναγνωστικές εμπυξώσεις στα πλαίσια της Φιλαναγνωσίας πρωτεύοντα στόχο έχουν την αισθητική καλλιέργεια των μαθητών, απευθυνόμενες κυρίως στη φαντασία και στο συναίσθημα του αναγνώστη και όχι την πληροφόρηση ή τη γνώση (Κατσίκη-Γκίβαλου 2012). Επιδίωξη των φιλαναγνωστικών πρακτικών είναι οι μαθητές να οδηγηθούν στην

ανάγνωση βιβλίων ως ελεύθερη επιλογή και όχι ως υποχρέωση, μέσα από τη βιωματική εμπλοκή τους με το κείμενο και τις παιγνιώδεις δραστηριότητες που σχετίζονται με τον συγγραφέα, με την κατανόηση του κειμένου, με τη δομή και τις αφηγηματικές του τεχνικές (Κατσιίκη-Γκίβαλου 2012). Στόχος, λοιπόν, των φιλιαναγνωστικών πρακτικών είναι η πρόσκληση-πρόκληση της ανάγνωσης βιβλίων ακόμη και από παιδιά που δεν αγαπούν το διάβασμα, μέσα από τη δημιουργία μιας ιδιαίτερης ατμόσφαιρας μεταξύ του βιβλίου και του αναγνώστη, των μαθητών μεταξύ τους και των μαθητών με τον δάσκαλο. Αυτό θα συμβεί αν το πλαίσιο ανάγνωσης στην τάξη αποκτήσει χαρακτήρα προαιρετικό, συναρπαστικό και παιγνιώδη με έντονο το στοιχείο της έκπληξης. Με λίγα λόγια, αν η ανάγνωση συνοδεύεται με παιχνίδι και δραστηριότητες που προκαλούν το ενδιαφέρον των παιδιών και ταυτόχρονα τους εξάπτουν την περιέργεια για το τι πρόκειται να ακολουθήσει, το αποτέλεσμα είναι η

διαμόρφωση θετικής στάσης του παιδιού απέναντι στο βιβλίο (Αρτζανίδου & Κουράκη 2013).

Το περιεχόμενο των φιλιαναγνωστικών δραστηριοτήτων είναι ποικίλο και προσανατολισμένο κάθε φορά στα σημεία του λογοτεχνικού κειμένου που θέλουμε να αναδείξουμε. Ο παρών οδηγός για τον εκπαιδευτικό είναι προσανατολισμένος σε φιλιαναγνωστικές δραστηριότητες που θα φέρουν σε επαφή το παιδί με τη μορφή και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του βιβλίου, τα είδη των βιβλίων, καθώς και τα δομικά στοιχεία ενός λογοτεχνικού κειμένου. Γνωρίζοντας τα παιδιά το σύνολο αυτών των στοιχείων αποκτούν ευρύτερη γνώση για τον κόσμο του λογοτεχνικού κειμένου και μπορούν συνειδητά να δημιουργήσουν το δικό τους βιβλίο κάνοντας συγκεκριμένες και στοχευμένες επιλογές στο περιεχόμενο, το είδος και το περιεχόμενό του.

Για να επιτευχθεί το συγκεκριμένο αποτέλεσμα,

ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις δραστηριότητες δημιουργικής γραφής, οι οποίες αποτελούν το κατεξοχήν πεδίο σύνδεσης της Λογοτεχνίας με τη δημιουργικότητα και την αισθητική απόλαυση. Παράλληλα μέσω της δημιουργικής γραφής τα παιδιά με παιγνιώδη τρόπο, αβίαστα και χωρίς περιορισμούς (Καραγιάννης 2010) εισάγονται στις αφηγηματικές τεχνικές ενός κειμένου, καθώς και στα βασικά δομικά του στοιχεία όπως είναι η πλοκή, οι χαρακτήρες και το χωρο-χρονικό πλαίσιο.

Τα βασικά αυτά στοιχεία της δημιουργικής γραφής αξιοποιεί και η Φιλαναγνωσία, καθώς οι στόχοι τους συναντώνται στα σημεία της δημιουργικότητας, που προϋποθέτει το παιχνίδι και την εθελούσια συμμετοχή (Μουλά 2012), της φαντασίας και της ανάδειξης των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε λογοτεχνικού έργου μέσα από την αποκάλυψη των μηχανισμών της συγγραφής και κατασκευής του στην πράξη και όχι στη θεωρία (Νικολαΐδου 2012). Γιατί στην περίπτωση της αξιοποίησης της δημιουργικής γραφής σε φιλαναγνωστικές δράσεις, πρωτεύοντα ρόλο

διαδραματίζει το βιβλίο. Ξεκινώντας και τελειώνοντας με αυτό οι δραστηριότητες δημιουργικής γραφής αποκτούν ακόμη ένα στόχο: την ανάδειξη του κειμένου και τη μετουσίωση και μεταφορά των συναισθημάτων που προκαλεί η ανάγνωσή του σε νέο κείμενο κάθε είδους όπως, μυθιστόρημα, ποίημα, παραμύθι, διήγημα, δοκίμιο, θεατρικό έργο ή κόμικ. Ταυτόχρονα και η Φιλαναγνωσία λειτουργεί επικουρικά στους στόχους της δημιουργικής γραφής, καθώς επιτυγχάνει την έκθεση σε ποικίλα αναγνωστικά ερεθίσματα και την εξοικείωση των μαθητών σε όλα τα είδη της Λογοτεχνίας (Νικολαΐδου 2012).

Συνεπώς, «η δημιουργική γραφή και η Φιλαναγνωσία με τις ειδικές διδακτικές τεχνικές και τις ξεχωριστές διδακτικές παρεμβάσεις μπορεί να αποτελέσουν τους δύο βασικούς πυλώνες της διδασκαλίας της λογοτεχνίας και γενικότερα του λογοτεχνικού πολιτισμού. Η δημιουργική γραφή επιτρέπει την ανάπτυξη συγγραφικών δεξιοτήτων στο διδασκόμενο και η Φιλαναγνωσία του επιτρέπει να μετεξελιχθεί σε ένα σοβαρό αναγνώστη» (Καρακίτσιος 2011: 27-28).

Γνωριμία με το βιβλίο – στοιχεία παρακειμένου

Το βιβλίο εκτός από το βασικό μέρος του, που είναι το κείμενο και η εικονογράφηση (όπου υπάρχει), περιλαμβάνει και μια πληθώρα στοιχείων που αφορούν την «ταυτότητά» του και που συνοδεύουν κάθε βιβλίο από τη στιγμή της δημιουργίας του. Τα στοιχεία αυτά υπάρχουν πάνω στο εξώφυλλο ή στο οπισθόφυλλο του βιβλίου ή στις εσωτερικές του σελίδες πριν το κείμενο ή ενδιάμεσα στο κείμενο.

2.1

Παρακείμενο (paratext)¹:

Το σύνολο περικειμένου και επικειμένου. Ένα ετερογενές σύνολο συνοδευτικών του κειμένου στοιχείων, υπεύθυνων για την παρουσίασή του στο κοινό, το οποίο αποτελεί σημείο συνάντησης των δημιουργών, των εκδοτών, και των αναγνωστών του βιβλίου. Ο Genette το θεωρεί ως κατώφλι (threshold). Το παρακείμενο περιλαμβάνει ποικιλία στοιχείων:

- **Λεκτικά:** π.χ. Εκδοτικός οίκος, τίτλος, ISBN (ο κωδικός στο οπισθόφυλλο του βιβλίου που περιλαμβάνει 13 ψηφία χωρισμένα σε 5 μέρη. 1ο: Ξεκινά με το 978, 2ο: χώρα, 3ο: εκδότης, 4ο αρ. έκδοσης του συγκεκριμένου εκδότη, 5ο: ένα ψηφίο ασφαλείας στο τέλος), αριθμοί σελίδων, τίτλοι κεφαλαίων, όνομα συγγραφέα, όνομα εικονογράφου, κλπ.
 - **Οπτικά:** π.χ. φωτογραφία των δημιουργών, εσώφυλλα (πρόκειται για την εσωτερική ταπετσαρία των εικονογραφημένων βιβλίων, η οποία βρίσκεται συνήθως στην αρχή και στο τέλος του βιβλίου και συνήθως αποτελεί ένα δείγμα της εικονογράφησης ή ένα στοιχείο της). Στα οπτικά στοιχεία δεν περιλαμβάνεται η εικονογράφηση.
 - **Απτικά:** π.χ. το είδος του δεσίματος, του χαρτιού κλπ.
 - **Ηχητικά:** π.χ. συνοδευτικό CD
- Με κριτήριο τη θέση τους διακρίνονται σε:
- Αρχικά στοιχεία
 - Ενδιάμεσα στοιχεία
 - Στοιχεία τέλους

¹ Για το περικείμενο, το παρακείμενο και το επικείμενο βλ. Genette G. (1997). *Paratexts: Thresholds of interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press και Γιαννικοπούλου Α. (2008). *Στη χώρα των χρωμάτων: Το σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Αθήνα: Παπαδόπουλος.

2.2

Περικείμενο:

Περιορίζεται αποκλειστικά στα όρια του βιβλίου περιλαμβάνοντας όλα εκείνα τα συνοδευτικά στοιχεία του κυρίως κειμένου που ενυπάρχουν ανάμεσα και πάνω στα δύο εξώφυλλα και αποτελούν τα περί το κείμενο. Το περικείμενο έχει ενδιαφέρον όχι μόνο με την έννοια των εντός βιβλίου συνοδευτικών στοιχείων, αλλά και ως μορφή του γραπτού κειμένου. Η διάταξη του κειμένου στη σελίδα, το είδος, το χρώμα, οι αυξομειώσεις στο μέγεθος της γραμματοσειράς, η γενικότερη εικόνα του γραπτού κειμένου, τα απτικά του στοιχεία

κλπ. Τα περικειμενικά στοιχεία μπορούν να περιβάλλουν και να προσδιορίζουν το κείμενο επαναλαμβάνοντας, διευρύνοντας, αλλά και σε κάποιες περιπτώσεις, ανατρέποντας το κειμενικό μήνυμα, εκφράζοντας συχνά και μια ιδεολογία.

2.3

Επικείμενο: Τα εκτός βιβλίου στοιχεία που το αφορούν. Είναι είτε δημόσιο προερχόμενο από τον συγγραφέα ή τον εκδότη (π.χ. συνεντεύξεις, ενημερωτικά φυλλάδια) είτε ιδιωτικό π.χ. αλληλογραφία του δημιουργού, σχεδιάσματα, προφορικές συνεντεύξεις.

2.4

Δραστηριότητες Φιλαναγνωσίας για τη γνωριμία με το βιβλίο

Σκοπός των φιλαναγνωστικών δραστηριοτήτων είναι να γνωρίσουν τα παιδιά τα στοιχεία του περικειμένου ενός βιβλίου, τη σημασία και τη λειτουργία τους και στη συνέχεια να χρησιμοποιήσουν τα στοιχεία αυτά και στο δικό τους βιβλίο.

• Παιχνίδια με εσώφυλλα – Ομαδική ή ατομική δραστηριότητα γνωριμίας με το βιβλίο

Πριν την ανάγνωση του βιβλίου, δείχνουμε στα παιδιά τα βασικά στοιχεία της ταυτότητάς του, όπως είναι ο συγγραφέας, ο εικονογράφος, ο εκδοτικός οίκος, το ISBN, το εξώφυλλο, το οπισθόφυλλο και το εσώφυλλο. Μιλάμε για τον «δρόμο» που ακολουθεί ένα κείμενο για να φτάσει στα χέρια μας στην τελική του μορφή, καθώς και για το «δακτυλικό αποτύπωμα» του βιβλίου, που είναι το ISBN. Στη συνέχεια, δείχνοντας μόνο τον τίτλο του βιβλίου και κρύβοντας την περίληψη στο οπισθόφυλλο, ζητάμε από τα παιδιά να μαντέψουν το περιεχόμενό του

και να γράψουν τη δική τους περίληψη. Διαβάζουμε το βιβλίο και βλέπουμε κατά πόσο επαληθεύτηκαν οι προβλέψεις μας. Τέλος, αφού έχουμε φωτοτυπήσει έγχρωμα το εσώφυλλο του βιβλίου και ασπρόμαυρα το ISBN του, τα δίνουμε στα παιδιά και τους ζητάμε να παρέμβουν με ζωγραφική ή κολλάζ στο φωτοτυπημένο εσώφυλλο, δίνοντας κάποια βασικά σημεία από το θέμα του βιβλίου, τα οποία δεν εμπεριέχονται στο εσώφυλλο. Το φωτοτυπημένο ISBN το κόβουν και το ενσωματώνουν στη δημιουργία τους ως στοιχείο της. Για παράδειγμα το κουτάκι του ISBN μπορεί να γίνει σπιτάκι, δίσκος ήλιου, δέντρο, υπολογιστής κλπ.

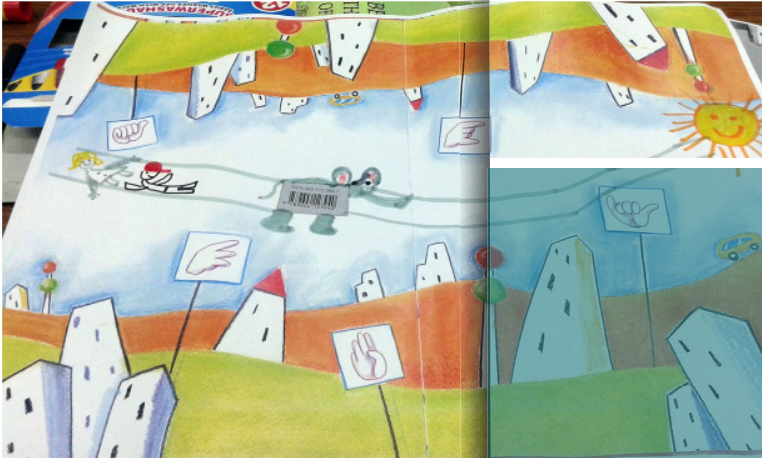
- **Αφιερωμένο με αγάπη...**

Στα στοιχεία του περικειμένου ανήκουν και οι αφιερώσεις των συγγραφέων στις πρώτες σελίδες του. Αναζητάμε βιβλία και εντοπίζουμε σε ποιους τα έχουν αφιερώσει οι συγγραφείς ή/και οι εικονογράφοι. Καθώς τα πρόσωπα στις αφιερώσεις είναι υπαρκτά, προσπαθούμε να φανταστούμε το προφίλ τους. Όλοι μαζί ή και ο καθένας χωριστά καταγράφουμε τα στοιχεία της εξωτερικής εμφάνισης του προσώπου ή των προσώπων (όπως τα φανταζόμαστε) και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους. Στη συνέχεια επινοούμε (ατομικά ή ομαδικά) μια ιστορία για τα πρόσωπα αυτά και τη σχέση τους με τον/την συγγραφέα, τη γράφουμε συνοδεύοντάς τη με εικονογράφηση.

- **Τοποθετώντας την έμφαση²**

Σύμφωνα με την Α. Γιαννικοπούλου (2016: 155), έχει ενδιαφέρον να κατανοήσουν τα παιδιά πώς στις διαφορετικές εκδόσεις της ίδιας ιστορίας τα διαφορετικά εξώφυλλα δίνουν έμφαση σε ποικίλα σημεία της αφήγησης, δίνοντας το στίγμα της οπτικής κάθε επαναγραφής της ιστορίας. Στη βιβλιοθήκη του σχολείου μας ή μέσα από τον κόμβο του ΕΚΕΒΙ, www.biblionet.gr, ή μέσα από κόμβους μεγάλων ελληνικών και ξένων βιβλιοπωλείων, αναζητάμε με λέξεις-κλειδιά τα διαφορετικά βιβλία και τα εξώφυλλά τους για την ίδια ιστορία (π.χ. Κοκκινোসκουφίτσα, Σταχτοπούτα κλπ.). Παρατηρώντας τα διαφορετικά εξώφυλλα, εντοπίζουμε πού δίνεται κάθε φορά έμφαση (π.χ. στο φόρεμα της Σταχτοπούτας —αξία στα υλικά αγαθά—, στη νονά που

² Η δραστηριότητα αναφέρεται από την Αγγελική Γιαννικοπούλου (2016: 155-156) στο βιβλίο της *Το Εικονογραφημένο Βιβλίο στην Προσχολική Εκπαίδευση: Φιλαναγνωστικές Δράσεις*, Πατάκης.

μεταμορφώνει την κολοκύθα —μαγική αφήγηση—, στο ζευγάρι που είναι αγκαλιασμένο —ρομαντισμός—, στη φτωχικά ντυμένη Σταχτοπούτα —οι κακουχίες που έχει περάσει το ορφανό κορίτσι— κλπ.).

• Μαντεύω την ιστορία από το εξώφυλλο

Βλέποντας την εικόνα του εξωφύλλου από ένα βιβλίο που δεν γνωρίζουμε, προσπαθούμε να μαντέψουμε την ιστορία και να την καταγράψουμε. Εναλλακτικά, μπορούμε να διαβάσουμε το οπισθόφυλλο και σε συνδυασμό με την εικόνα του εξωφύλλου να μαντέψουμε τον τίτλο.

• Φτιάχνω το δικό μου εξώφυλλο

Επιλέγουμε το αγαπημένο μας βιβλίο και φτιάχνουμε ένα δικό μας εξώφυλλο για αυτό. Αν θέλουμε, επεκτείνουμε τη δραστηριότητα και κάθε μήνα επιλέγουμε το αγαπημένο βιβλίο της τάξης, φτιάχνουμε το εξώφυλλό του ή τη δική μας εκδοχή εξωφύλλου σε χαρτί του μέτρου και τύνουμε την πόρτα της τάξης με αυτό. Με τον συγκεκριμένο τρόπο μετατρέπουμε την πόρτα μας σε εξώφυλλο, το οποίο αλλάζει κάθε μήνα αποτελώντας και μια μορφή βιβλιοπρότασης για τις άλλες τάξεις του σχολείου.

• Το ντόμινο των βιβλίων

Μεταβιβλία της βιβλιοθήκης παίζουμε ντόμινο. Με βάση διαφορετικά στοιχεία π.χ. τον εκδοτικό οίκο, τον συγγραφέα, τον εικονογράφο, το χρώμα της ράχης κλπ. φτιάχνουμε ένα μεγάλο επιδαπέδιο ντόμινο και παίζουμε.

- **Το Βιογραφικό των συγγραφέων**

Σε πολλά βιβλία στο τέλος ή στα «αυτιά» του βιβλίου υπάρχει το βιογραφικό του συγγραφέα ή εικονογράφου και συχνά και η φωτογραφία του. Αφού διαβάσουμε το βιογραφικό του συγγραφέα ή εικονογράφου του βιβλίου που θα επιλέξουμε, ζητάμε από τα παιδιά να τον ζωγραφίσουν, όπως τον φαντάζονται. Εναλλακτικά, σαν ένα παιχνίδι μνήμης, διαβάζοντας βιβλία του ίδιου συγγραφέα ή εικονογράφου μπορούμε να ζητήσουμε από τα παιδιά βλέποντας τη φωτογραφία του να θυμηθούν το όνομά του.

- **Σειρές Βιβλίων³**

Παρατηρώντας τα στοιχεία του περικειμένου των βιβλίων στη βιβλιοθήκη, τα παιδιά παρατηρούν βιβλία που ανήκουν σε σειρές (π.χ. σειρά μυθολογίας, συναισθημάτων κλπ.). Αφού συζητήσουμε με τα παιδιά την έννοια της «σειράς» —κοινά χαρακτηριστικά, κοινό θέμα αλλά όχι ίδια ιστορία, κοινά στοιχεία έκδοσης— φτιάχνουμε τη δική μας σειρά με κοινά περικειμενικά στοιχεία, αλλά με διαφορετικές ιστορίες ή και διαφορετικούς συγγραφείς.

³ Η δραστηριότητα αναφέρεται από την Αγγελική Γιαννικοπούλου (2016: 188-189) στο βιβλίο της *Το Εικονογραφημένο Βιβλίο στην Προσχολική Εκπαίδευση: Φιλαναγνωστικές Δράσεις*, Πατάκης.

Γνωριμία με το παιδικό – εφηβικό βιβλίο ως περιεχόμενο⁴

«Για κάθε παιδί που έχει κλίση για διάβασμα όλα τα βιβλία είναι παιδικά βιβλία» (Ντελόπουλος 1998)

«Μια παιδική ιστορία που την απολαμβάνουν μόνο τα παιδιά είναι μια κακή παιδική ιστορία... Αν μια παιδική ιστορία είναι η πλέον κατάλληλη μορφή για να πει ο συγγραφέας αυτό που θέλει, τότε ο αναγνώστης που θέλει να την ξανακούσει θα την ξαναδιαβάσει σε οποιαδήποτε ηλικία» (C.S. Lewis 1952)

3.1

Τα είδη της παιδικής λογοτεχνίας

Στην παιδική λογοτεχνία, ανήκουν όλα τα είδη λογοτεχνίας που περιλαμβάνονται και στη λογοτεχνία ενηλίκων, δηλαδή μυθιστορήματα, διηγήματα, ποίηση, παραμύθια, μικρές ιστορίες, αλλά και εικονογραφημένα ή εικονοβιβλία, κόμικς και βιβλία γνώσεων.

3.1.1

Μυθιστορήματα

Τα μυθιστορήματα καλύπτουν μεγάλο ποσοστό της παραγωγής παιδικών και νεανικών-εφηβικών λογοτεχνημάτων. Η θεματολογία τους ποικίλλει και καλύπτει ό,τι μπορεί να απασχολεί κατά καιρούς το παιδικό και νεανικό αναγνωστικό κοινό. Έτσι τα μυθιστορήματα ως προς το περιεχόμενο μπορεί να είναι κοινωνικά, ιστορικά, πολιτικά, ρεαλιστικά, επιστημονικής

⁴ Η συγκεκριμένη ενότητα (εκτός από τις Δραστηριότητες Φιλαναγνωσίας) προέρχεται από το βιβλίο των Κουράκη Χ., Κουρμούση Ν., Σαλαγιάννη Μ. (2016), *Η Κοινωνική – Συναισθηματική Μάθηση στις πρώτες σχολικές τάξεις μέσα από την Παιδική Λογοτεχνία και το Πρόγραμμα «Βήματα για τη Ζωή»*: Ένας Πρακτικός οδηγός για τους Εκπαιδευτικούς. Αθήνα: Ο.Μ.Ε.Π.,

στο http://www.omep.gr/images/pdf/KoinonikoSynaisththmMathhsh_2016.pdf

φαντασίας, δυστοπίας, ουτοπίας, χιουμοριστικά, μυθιστορήματα εξέλιξης (bildungsroman), ηθογραφικά, οικολογικά, βιογραφίες, ταξιδιωτικά, περιπέτειας, αστυνομικά, μυστηρίου κτλ. Βασικοί άξονες της δόμησης ενός μυθιστορήματος είναι η πλοκή, η δομή, οι χαρακτήρες, το θέμα και το σκηνικό, δηλαδή ο χώρος και ο χρόνος εξέλιξής του. Ως προς το ελληνικό παιδικό-νεανικό μυθιστόρημα αξίζει να σημειώσουμε πως σταθμός στη θεματολογία και στο ύφος του υπήρξε η δεκαετία του 1970. Μέχρι τότε η λογοτεχνία συνέχιζε με τα πρότυπα του 19ου αιώνα όπου κοινωνικά θέματα δε θίγονταν και στα παιδιά παρουσιαζόταν ένας ιδεατός κόσμος μέσα από ηθικοπλαστικό διδασκισμό (Κουράκη 2008: 26). Με τις κοινωνικοπολιτικές ανακατατάξεις που συντελέστηκαν ιδιαίτερα μετά τη μεταπολίτευση, το πλαίσιο αυτό αλλάζει, καθώς επικρατούν νέες ψυχοπαιδαγωγικές αντιλήψεις και έτσι καινούρια θέματα προσεγγίζονται, καινοτόμες αντιλήψεις εισάγονται (Κανατσούλη 1997: 79), το παιδί αντιμετωπίζεται ως αυτόνομο άτομο με δική του προσωπικότητα, οι σχέσεις γονιών-παιδιών είναι σχέσεις ισοτιμίας και οι ήρωες όπως υποστήριζε και η Ζωρζ Σαρή «παύουν να είναι άψογοι, αλάνθαστοι, χωρίς ελαττώματα, μοναδικοί, πανίσχυροι, χωρίς φόβους και πάθη, με λίγα λόγια τέλειοι και επομένως εξωπραγματικοί» (Καρτσάτου: 1986).

3.1.2 **Διηγήματα**

Το διήγημα σύμφωνα με τον Γ. Ξενόπουλο (όπως αναφέρει στο βιβλίο της η Κανατσούλη 1997: 65) «είναι μια σύντομη ιστορία πραγματική ή φανταστική, της οποίας το υλικό συγκεντρώνεται αξονικά γύρω από ένα εξαιρετικό γεγονός, σημειώνεται κάποια σύγκρουση ή εσωτερική διαπάλη, υπάρχει μια κορύφωση και στο τέλος έρχεται η λύση». Βασικό χαρακτηριστικό του είναι η οικονομία των μέσων, των περιγραφών και των προσώπων που συμμετέχουν στη δράση κατά την επεξεργασία του (Κανατσούλη 1997: 65). Συνήθως αναφέρεται σε συγκεκριμένο και ορισμένο χρόνο και τόπο και η ιστορία περιστρέφεται γύρω από έναν μόνο πρωταγωνιστή, ο οποίος πλαισιώνεται από δευτεραγωνιστικούς χαρακτήρες. Η θεματολογία των παιδικών διηγημάτων επίσης ποικίλλει και προσομοιάζει με τη θεματολογία των μυθιστορημάτων. Τα διηγήματα δεν καταλαμβάνουν μεγάλο μέρος της λογοτεχνικής παραγωγής της παιδικής-νεανικής λογοτεχνίας και συχνά συγχέονται με τις μικρές ιστορίες.

3.1.3

Μικρές ιστορίες

Η μικρή ιστορία μοιάζει με το διήγημα ή με το παραμύθι, μόνο όμως ως προς την έκτασή της. Πρόκειται για μια σύντομη διήγηση σε απλή γλώσσα, προκειμένου να μεταδώσει ρεαλιστικά στοιχεία της καθημερινότητας της ζωής του παιδιού με λόγο προσιτό στην αντιληπτικότητα του, αφαιρετικό, άμεσο και συγκεκριμένο (Κανατσούλη 1997: 71). Η διαφορά της με το παραμύθι είναι το χωροχρονικό πλαίσιο, το οποίο είναι συγκεκριμένο και σύγχρονο στη μικρή ιστορία, ενώ άτοπο και άχρονο στο παραμύθι. Το συγκεκριμένο είδος καταλαμβάνει μεγάλο –ίσως το μεγαλύτερο– μέρος της λογοτεχνικής παραγωγής (Παπαδάτος 2007: 62), ενώ συνήθως συνοδεύεται από πλούσια εικονογράφηση.

3.1.4

Εικονογραφημένα βιβλία (illustrated books) - Εικονοβιβλία (picture books) – Βιβλία παιχνίδια (toy books)

Με τον όρο *εικονογραφημένο βιβλίο* καλύπτεται μεγάλος αριθμός βιβλίων της παιδικής λογοτεχνίας, που πλέον δεν προορίζονται μόνο για μικρά, αλλά και για μεγαλύτερα παιδιά. Τα «υπο-είδη» του ποικίλλουν, ανάλογα με τη σχέση και την έκταση εικόνας και κειμένου. Η διάκριση εικονοβιβλίου και εικονογραφημένου βιβλίου «αφορά κυρίως τον τρόπο οργάνωσής τους, όμως εάν το είδος της εικονογράφησης τροποποιεί τον τρόπο ανάγνωσης ενός κειμένου με λέξεις, αυτό ισχύει πολύ περισσότερο για το εικονοβιβλίο» (Χαντ 1996: 235). Με λίγα λόγια αν η εικονογράφηση υπάρχει με σκοπό να μας δείξει ή να εκφράσει ακριβώς τι λέει το κείμενο, προκειμένου να το κατανοήσουμε καλύτερα, τότε πρόκειται για «αφηγηματική εικονογράφηση» (Ασωνίτης 2001: 40), η οποία συναντάται συνήθως στο εικονογραφημένο βιβλίο (Nodelman 1999: 72-73). Αν όμως η εικονογράφηση έχει να πει κάτι παραπάνω ή ανατρέπει το κείμενο, το οποίο είναι μικρό σε έκταση (Marshall 1982: 204), τότε μιλάμε για εικονοβιβλίο (Παπαδάτος 2009: 63). Στην ελληνική λογοτεχνική παραγωγή τα εικονοβιβλία σπανίζουν, παρόλο που οι σύγχρονες εικονογραφήσεις γίνονται ολοένα και πιο «ερμηνευτικές», δηλαδή επεκτείνουν το κείμενο και του δίνουν νέο εννοιολογικό πλούτο. Ξεχωριστό ενδιαφέρον στην κατηγορία των εικονοβιβλίων έχουν τα

«σιωπηλά» βιβλία (silent book/wordless books), τα οποία αφηγούνται εικονιστικά μια ιστορία, χωρίς να υπάρχει καθόλου κείμενο. Τέτοιου είδους βιβλία προς το παρόν στην ελληνική παραγωγή δεν υπάρχουν, αλλά από ελληνικούς εκδοτικούς οίκους κυκλοφορούν λίγα «μεταφρασμένα».

Στην κατηγορία των εικονογραφημένων βιβλίων θα πρέπει να προσθέσουμε και τα βιβλία-παιχνίδια (*toy books*⁵, τα οποία περιλαμβάνουν τα βιβλία με εικόνες παζλ, τα βιβλία στα οποία ξεπετάγονται οι εικόνες τρισδιάστατες, τα υφασμάτινα, χαρτονένια ή πλαστικά βιβλία, τα βιβλία με εκπλήξεις (π.χ. σήκωσε το καλαθάκι για να δεις τι κρύβεται από κάτω), τα βιβλία που απαιτούν τη συμμετοχή του αναγνώστη, τα βιβλία με ήχους, σχήματα, μαγνητάκια. Ενώ τα εικονογραφημένα βιβλία ή τα εικονοβιβλία απαιτούν έναν αναγνώστη, αλλά και έναν θεατή, τα βιβλία-παιχνίδια απαιτούν και έναν παίχτη (Yannicoroulou 2013: 5), δημιουργώντας έτσι μια νέα κατηγορία, όπου το βιβλίο αντιμετωπίζεται ως αντικείμενο (Yannicoroulou 2013, Kanatsouli 2012: 37), υπακούοντας στην αέναη ανάγκη του παιδιού για παιχνίδι. Παρόλο που αρχικά τα βιβλία-παιχνίδια προορίζονταν για πολύ μικρά παιδιά, στη σύγχρονη λογοτεχνία συναντάμε τέτοιου είδους βιβλία και για μεγαλύτερα παιδιά, όπου απαιτείται η δημιουργική συμμετοχή και η κρίση τους ή βιβλία όπου απαιτείται να λύσουν ένα μυστήριο ή να επιλέξουν τη συνέχεια της ιστορίας).

3.1.5

Κόμικς-Graphic Novel

Με τον όρο κόμικς «εννοούμε τις εικονογραφημένες ιστορίες που, μέσα από μια σειρά συνδεδεμένων σκίτσων και διαλόγων που τα συνοδεύουν, αποδίδουν παραστατικά ιστορίες δράσης» (Κανατσούλη 1997: 119). Ο λόγος τους είναι αποσπασματικός, κοφτός και άμεσος, πλησιάζοντας έτσι τον προφορικό. Οι εικόνες παίζουν σημαντικό ρόλο για την κατανόηση της ιστορίας, καθώς αποκαλύπτουν λεπτομέρειες και βασικά στοιχεία που έχει αποσιωπήσει ο λόγος. Η θεματολογία των κόμικς ποικίλλει και δεν περιορίζεται σε πολεμικές περιπέτειες,

⁵ Από τους πρώτους που κάνουν αναφορά στον όρο *toy book* είναι η Donna Norton στο βιβλίο της *Through the Eyes of a Child* 1995: 207-210.

χιουμοριστικές και περιπετειώδεις ιστορίες, ιστορίες επιστημονικής φαντασίας ή ιστορίες με ζώα ή φρούτα που μιλούν. Τα θέματά τους επεκτείνονται σε στοιχεία κοινωνικού και πολιτικού προβληματισμού, ενώ δεν λείπουν και αυτά που αποδίδουν με διαφορετικό τρόπο ένα κλασικό μυθιστόρημα ή αυτά που μεταφέρουν ιστορικά γεγονότα.

Ενώ το συγκεκριμένο είδος είναι παρεξηγημένο και έχει δεχθεί μεγάλη κριτική τη δεκαετία κυρίως του 1980 λόγω των στερεοτύπων που προβάλλει και της θεματολογίας του, θα λέγαμε πως σε αυτό διακρίνονται και πολλά θετικά στοιχεία. Τα κόμικς προωθούν την πολυεπίπεδη ανάγνωση κειμένου και εικόνας, ασκούν την κριτική ματιά του αναγνώστη διακρίνοντας νοήματα κρυμμένα στην εικόνα, ενώ ταυτόχρονα μέσα από το σκληρό τους πολλές φορές χιούμορ, τις βίαιες καταστάσεις και τα αντιεξουσιαστικά θέματα που προβάλλουν, αποδίδουν συναισθήματα και καταστάσεις που πιθανώς βιώνουν τα παιδιά σε ένα «ασφαλές» κειμενικό και εικονικό περιβάλλον (Tucker⁶ 1990: 133-135). Εξάλλου, η σταθερή προτίμηση των παιδιών στο είδος αυτό αποτελεί μια καλή ευκαιρία για μια πρώτη προσέγγιση σε άλλα λογοτεχνικά είδη, αφού πλέον συνυπάρχουν αρμονικά, όπως για παράδειγμα στο νέο μυθιστορηματικό είδος *graphic novel*.

3.1.6

Παραμύθια – Μύθοι

Στη συγκεκριμένη κατηγορία ανήκουν τα λαϊκά και τα κλασικά παραμύθια, οι μύθοι και η μυθολογία. Το λαϊκό παραμύθι κινείται στον κόσμο της φαντασίας, του υπερφυσικού και του μαγικού, όπου ο χωροχρόνος δεν είναι πάντα καθορισμένος και ο συμβολισμός είναι έντονος. Τη δομή των παραμυθιών (και ειδικά των ρώσικων λαϊκών μαγικών παραμυθιών) έχει μελετήσει αναλυτικά ο Vladimir Propp (Β.Γ. Προπ 1987), ο οποίος έχει καταλήξει πως τα παραμύθια αποτελούν απλές μορφές αφήγησης, οι οποίες εκτυλίσσονται μέσα από συγκεκριμένες (31 στον αριθμό) λειτουργίες, που παρουσιάζονται πάντα με την ίδια σειρά και στις οποίες οι χαρακτήρες κατηγοριοποιούνται σε επτά γενικούς ρόλους: στον κακό, στον δωρητή, στον βοηθό, στον αναζητητή του ατόμου, στον διεκπεραιωτή, στον ήρωα και στον ψευτο-ήρωα. Κάθε χαρακτήρας μπορεί να εμφανιστεί με περισσότερους από έναν ρόλους.

Τον 16ο αιώνα στην Ευρώπη, που γίνονται οι πρώτες προσπάθειες να καταγραφούν παραμύθια που έχουν διασωθεί από τον προφορικό λόγο, προκύπτει ένα νέο είδος παραμυθιού, από παραμυθάδες όπως οι αδερφοί Grimm και ο Charles Perault, στο οποίο έχουν γίνει πολλές νοηματικές και υφολογικές επεμβάσεις (Κανατσούλη 1997: 54). Το είδος αυτό εμπλουτίζεται και από νέα παραμύθια που στηρίζονται στα λαϊκά, αλλά οι συγγραφείς τους είναι επώνυμοι και με χαρακτηριστικό, προσωπικό τρόπο γραφής, όπως είναι ο Andersen. Στα παραμύθια αυτά, σε αντίθεση με τα λαϊκά, ο διδακτισμός είναι έντονος, γεγονός που επιβεβαιώνει τη διαφοροποίησή τους.

Τέλος, σε ό,τι αφορά τους μύθους, θα λέγαμε πως πρόκειται για αλληγορικές διηγήσεις από τον κόσμο των ζώων ή των ανθρώπων, που έχουν διδακτικό σκοπό (Κανατσούλη 1997: 59). Επίσης, αφορούν παραδόσεις των αρχαίων για θεούς και ήρωες (μυθολογία), αφηγήσεις «που παραδεχόταν ο πρώτος άνθρωπος σαν αληθινές» (Τσιτσλοπέργκερ² 2006: 10) και επιδιώκουν να ερμηνεύσουν τα κοινωνικά φαινόμενα, τον φυσικό κόσμο και τη γέννησή του.

Τα παιδιά αγαπούν ιδιαίτερα τα παραμύθια, παρόλο που μπορούν να λειτουργήσουν ως προς τα εξωτερικά χαρακτηριστικά τους (μάγισσες, δράκοι κλπ.) τρομακτικά, γιατί υπάρχει πάντα μια ακτίνα αισιοδοξίας στο τέλος, στοιχείο που «στέκεται στον αντίποδα της απαισιοδοξίας των μύθων και των ηρωικών θρύλων, όπου οι ιδανικές μορφές καταλήγουν μέσα από τις πράξεις τους σε τραγωδία ή προτρέπουν πριν περάσουν στην κατάσταση του εξαγνισμού τους» (Τσιτσλοπέργκερ² 2006: 26). Επίσης, λειτουργούν λυτρωτικά, καθώς λειτουργώντας στον χώρο του εξωπραγματικού επιτρέπουν σε κάθε παιδί «να ταυτιστεί με μορφές και πράξεις που του ταιριάζουν, προβάλλοντας συναισθήματα μίσους ή πόθου χωρίς να αναπτύξει βλαπτικά αισθήματα ενοχής απέναντι στις συμβολικές αυτές μορφές, που παραπέμπουν συχνά στη μορφή των γονιών» (Τσιτσλοπέργκερ² 2006: 27).

3.1.7

Βιβλία γνώσεων

Με τον όρο «βιβλία γνώσεων» εννοούμε τα βιβλία αυτά που πρωταρχικό στόχο έχουν την παροχή γνώσεων και πληροφοριών στον αναγνώστη, μέσα από την παρουσίαση δεδομένων, παρατηρήσεων, περιγραφών και εξηγήσεων (Καρπόζηλου 1994: 84) όχι μόνο του φυσικού, επιστημονικού, τεχνολογικού, πνευματικού κόσμου, αλλά και του κοινωνικού. Παρόλο που ως είδος φαίνεται να μην εξυπηρετεί τον στόχο της τέρψης του αναγνώστη, αλλά τη μορφωτική του διαμόρφωση, εντούτοις θα λέγαμε ότι τα σύγχρονα βιβλία γνώσεων διαφοροποιούνται από αυτά που παραδοσιακά γνωρίζαμε και ενισχύουν τη δυσκολία διάκρισης των ορίων τους από την «καθαρή» λογοτεχνία. Αυτό γίνεται εμφανές, καθώς παρόλο που σαφώς έχουν μορφωτικό χαρακτήρα, πλαισιώνονται από μυθοπλασία.

Ταυτόχρονα, η σύγχρονη αυτή τάση εμπλουτίζεται και από βιβλία (functional books), που παρόλο που παραδοσιακά δεν ανήκαν θεματολογικά στα βιβλία γνώσεων, (π.χ. βιβλία με θέματα κοινωνικά, ψυχο-συναισθηματικά, όπως αδελφική ζήλια, διαζύγιο, απώλεια, φόβος κλπ.), πλέον θα υποστηρίξαμε πως με μια νέα μορφή ανήκουν σε αυτά, καθώς η στόχευσή τους είναι πολύ συγκεκριμένη. Αντίστροφα, θα μπορούσαμε να πούμε πως και τα βιβλία που χαρακτηρίζονται αμιγώς λογοτεχνικά, λειτουργούν ως ένα βαθμό με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, αφού οι «γνώσεις» που αποκομίζει το παιδί από ένα λογοτεχνικό βιβλίο αφορούν κατά κανόνα τον εσωτερικό κόσμο και τις ανθρώπινες σχέσεις, δίχως όμως να αποκλείεται και η μετάδοση άλλου είδους γνώσεων, όπως για παράδειγμα στα ιστορικά μυθιστορήματα (Καρπόζηλου 1994: 84-85).

3.1.8

Δραστηριότητες Φιλαναγνωσίας για τα είδη των κειμένων

- **Παιχνίδι θησαυρού στη βιβλιοθήκη**

Στη βιβλιοθήκη του σχολείου ή στη βιβλιοθήκη του Δήμου ζητάμε από τα παιδιά να ανακαλύψουν βιβλία διαφορετικών κειμενικών ειδών. Αφού συγκεντρώσουμε τα βιβλία, συζητάμε με τα παιδιά τα

χαρακτηριστικά γνωρίσματα κάθε κειμενικού είδους. Στη συνέχεια, μπορούμε να δώσουμε στα παιδιά ένα θέμα (περιβάλλον, φίλια, συναισθήματα κλπ.) και να αναζητήσουν βιβλία διαφορετικών ειδών με το ίδιο θέμα.

• Ποιητές για λίγο... γνωριμία με την ποίηση

Τα παιδιά στο σχολείο έρχονται σε επαφή με την ποίηση αποσπασματικά μέσα από τα Ανθολόγια λογοτεχνικών κειμένων και τα βιβλία της Γλώσσας. Μια καλή ευκαιρία για να προσεγγίσουν με παιγνιώδη μορφή τα παιδιά την ποίηση και να δημιουργήσουν τα δικά τους ποιήματα είναι τα λίμερικ.

Τα **λίμερικ** (*limerick*) είναι ποιήματα σύντομα, σατιρικά ή απλώς κωμικά, «δίχως νόημα». Ξακουστά είναι εκείνα του Έντουαρντ Λιρ (Edward Lear), που το 1864 δημοσίευσε μια ποιητική συλλογή με λίμερικ, με τον τίτλο *The book of nonsense*. Τον Λιρ τον μιμήθηκαν μεγάλοι συγγραφείς, όπως ο Σουίνμπερν, ο Τένυσον, ο Κίπλινγκ. Στην Ελλάδα, ο πρώτος που αποπειράθηκε να γράψει λίμερικ ήταν ο Γιώργος Σεφέρης. Μάλιστα, πήγε να αποδώσει τον όρο στα ελληνικά με τη λέξη «ληρολόγημα», συνδυάζοντας το όνομα του Λιρ με τη λέξη «λήρος», που σημαίνει τρελή κουβέντα, ασυνάρτητα λόγια. Το 1975 εξέδωσε μια συλλογή από λίμερικ, με τον τίτλο *Ποιήματα με ζωγραφιές σε μικρά παιδιά*.

Χαρακτηριστικά του λίμερικ: Τα λίμερικ ομοιοκαταληκτούν συνήθως με αα-ββ-α (δηλαδή ομοιοκαταληξία κάνουν οι δυο πρώτοι στίχοι μεταξύ τους -αα-, οι δυο επόμενοι -ββ- και ο τελευταίος με τους δύο πρώτους -α-).

- ▶ Ο πρώτος στίχος περιέχει την παρουσίαση του πρωταγωνιστή.
- ▶ Στον δεύτερο αποκαλύπτεται η ιδιότητά του.
- ▶ Στον τρίτο και τέταρτο έχουμε την πραγματοποίηση κάποιας ενέργειας.
- ▶ Ο πέμπτος στίχος είναι αφιερωμένος στην εμφάνιση ενός τελικού επιθέτου ή παραλόγου.

Π.χ. Ήταν μια κοπέλα από τη Σάμο
 που έχωσε το δεξί της στην άμμο
 και με τ' άλλο χέρι
 εκρατούσε ένα αστέρι
 ετούτη η κοπέλα απ' τη Σάμο.
 Σεφέρης

Υπήρχε ένας γέρος στο έλος
 από τη φύση του ήταν ασήμαντος κι ανέμελος
 καθισμένος σ' ένα πετραδάκι
 τραγουδούσε δημοτικά σ' ένα βατραχάκι
 αυτός ο διδακτικός γέρος στο έλος.
 Lear

Αφού μιλήσουμε λοιπόν με τα παιδιά για τα λίμερικ, μπορούν να φτιάξουν ένα βιβλίο ποίησης με τα δικά τους λίμερικ και να τα εικονογραφήσουν. Εναλλακτικά, μπορούν να βρουν λίμερικ ποιητών και φτιάξουν εικόνες για κάθε λίμερικ.

• Το βιβλίο χωρίς λόγια

Αφού έχουμε ασχοληθεί με τα «σιωπηλά» βιβλία, ζητάμε από τα παιδιά να φτιάξουν ένα δικό τους «σιωπηλό» βιβλίο, όπου με μόνο μέσο την εικόνα θα προσπαθήσουν να αποδώσουν την πλοκή μιας ιστορίας.

• Το αγαπημένο μας βιβλίο σε κόμικ

Συζητάμε με τα παιδιά για τα αγαπημένα τους βιβλία. Στη συνέχεια ο καθένας επιλέγει το αγαπημένο του βιβλίο και το μετατρέπει σε κόμικ, δίνοντας έμφαση στα σημαντικά σημεία της πλοκής και στα καρέ που πρέπει να αποτυπώσει.

• Το δικό μας παραμύθι

Ο Vladimir Propp, γνωστός λαογράφος και λόγιος μελέτησε τα λαϊκά παραμύθια και κατέληξε στο συμπέρασμα πως κάθε παραμύθι μπορεί να αναλυθεί σε 31 αφηγηματικές λειτουργίες, που έχουν σχέση με την πλοκή του (π.χ. ο ήρωας αφήνει την ασφάλεια του σπιτιού, μια απαγόρευση δίνεται στον ήρωα, ο ήρωας την παραβιάζει, ο κακός αναζητά πληροφορίες, ο κακός παίρνει τις πληροφορίες, ο κακός προσπαθεί να παραπλανήσει τον ήρωα, ο κακός προκαλεί

ένα κακό, ο ήρωας αντιδρά, ο ήρωας και ο κακός μάχονται, ο καλός ήρωας νικά, ο καλός επιστρέφει στο σπίτι κλπ.). Επίσης ο Propp, κατηγοριοποίησε τις λειτουργίες των χαρακτήρων σε 7 ρόλους.

Μιλώντας στα παιδιά για τις λειτουργίες και δίνοντάς τους αυτούς του 7 ρόλους, τους ζητάμε να φτιάξουν το δικό τους παραμύθι.

Πιο συγκεκριμένα:

1. **Ο κακός:** παλεύει ενάντια στον ήρωα.
2. **Ο ανταποκριτής:** ο χαρακτήρας που συνειδητοποιεί το πρόβλημα και στέλνει τον ήρωα μακριά.
3. **Ο βοηθός:** βοηθά τον ήρωα στο πρόβλημά του.
4. **Η πριγκίπισσα ή το βραβείο:** η πριγκίπισσα που θέλει να παντρευτεί ο ήρωας, αλλά εξαιτίας κάποιου κακού ή κάποιας αδικίας που προέρχεται από τον κακό, δεν μπορεί. Συνήθως στο τέλος την παντρεύεται, αφού έχει νικήσει τον κακό.
5. **Ο δότης:** ο χαρακτήρας που προετοιμάζει τον ήρωα ή του δίνει κάποιο μαγικό αντικείμενο που θα τον βοηθήσει.
6. **Ο ήρωας:** αντιδρά με τον δότη και παντρεύεται την πριγκίπισσα.
7. **Ο ψεύτικος ήρωας:** ο χαρακτήρας που εμφανίζεται ως «ψεύτικος ήρωας», που παίρνει τα εύσημα για τις πράξεις του ήρωα ή προσπαθεί να παντρευτεί την πριγκίπισσα.

Αν θέλουμε, μπορούμε να φτιάξουμε κάρτες με αυτούς τους ρόλους και τις λειτουργίες και να τις μοιράσουμε στα παιδιά σταδιακά ζητώντας τους με βάση τους χαρακτήρες και τις λειτουργίες να φτιάξουν το δικό τους ατομικό ή ομαδικό παραμύθι (αντίστοιχες καρτέλες υπάρχουν στο διαδίκτυο και στο εμπόριο). Εναλλακτικά μπορούμε να μοιράσουμε στην τύχη κάποιες από αυτές τις καρτέλες και τα παιδιά ομαδικά ή ατομικά και πάλι να φτιάξουν μια ιστορία με βάση τις καρτέλες που τους έτυχαν. (Αναλυτική περιγραφή δραστηριοτήτων με καρτέλες βασισμένες στις λειτουργίες του Propp μπορείτε να βρείτε στο βιβλίο του Τζιάνι Ροντάρι, *Γραμματική της Φαντασίας*, εκδ. Μεταίχμιο).

• Βιβλία γνώσεων

Αφού παρατηρήσουμε διαφορετικά είδη βιβλίων γνώσεων και τα βασικά χαρακτηριστικά τους, επιλέγουμε ένα αγαπημένο μας θέμα και φτιάχνουμε ένα βιβλίο για αυτό. Το βιβλίο μας θα πρέπει να περιέχει αντικειμενικές και επιστημονικές πληροφορίες για το θέμα, εικόνες, φωτογραφίες, χάρτες κλπ. Ενδεικτικά βιβλία γνώσεων με

ποικίλες μορφές που μπορούμε να δείξουμε στα παιδιά είναι: βιβλία-ταξιδιωτικοί οδηγοί, βιβλία ιστορικά, βιβλία Τέχνης, βιβλία για το Περιβάλλον κ.ά.

3.2

Βασικά δομικά στοιχεία του κειμένου

Κάθε βιβλίο, κάθε ιστορία, αποτελείται από συγκεκριμένα βασικά στοιχεία, τα οποία αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της αφήγησης. Ανάλογα με το είδος του κειμένου, κάθε στοιχείο παίζει μεγαλύτερο ή μικρότερο ρόλο σε αυτήν καθορίζοντάς τη. Έτσι για παράδειγμα σε ένα παραμύθι ο χώρος ή χρόνος δεν έχουν τόσο σημασία, αλλά σε ένα ιστορικό μυθιστόρημα ο ρόλος τους είναι βασικός. Αντίστοιχα σε ένα αστυνομικό μυθιστόρημα ή σε ένα μυθιστόρημα περιπέτειας ή ακόμη και σε μια ιστορία μικρής έκτασης η έμφαση δίνεται στην πλοκή και όχι στην ανάπτυξη των χαρακτήρων, σε αντίθεση με ένα μυθιστόρημα που οι ήρωες και ο ψυχικός τους κόσμος αποτελούν το βασικό θέμα. Αλλά ας δούμε κάθε στοιχείο χωριστά.

3.2.1

Χαρακτήρες

Οι χαρακτήρες αποτελούν το βασικό στοιχείο κάθε ιστορίας. Στην Παιδική Λογοτεχνία οι ήρωες μπορεί να είναι άψυχα όντα, σκουπίδια, νεράιδες, ζώα, άνθρωποι κλπ. Παρόλα αυτά η επίδραση του συγγραφέα στη δημιουργία τους είναι αποφασιστική, ανάλογα με τον χαρακτήρα και την πρόθεσή του. Η σχέση τους με τα υπόλοιπα στοιχεία του έργου είναι άμεση. Οι κεντρικοί χαρακτήρες πρέπει να είναι, κατά κοινή ομολογία, σχεδιασμένοι με ζωντάνια, πειστικότητα, με λόγια και πράξεις σε συνέπεια, να αναπτύσσονται φυσικά, να εξελίσσονται. Είναι γεγονός πως οι αναγνώστες ταυτίζονται με τους ήρωες ενός έργου, όταν αυτοί δομούνται σφαιρικά, μέσα από ποικίλες αφηγηματικές τεχνικές (διαλόγους, σκέψεις, πράξεις, ημερολόγια, γράμματα, λόγια και σκέψεις τρίτων, αφηγηματικούς λόγους), ωριμάζουν και αλλάζουν και τελικά γίνονται τόσο οικείοι στους αναγνώστες όσο οι γείτονες της διπλανής πόρτας (Καρπόζηλου Μ. 1994, Norton D.⁴ 1995, Κουράκη Χ. 2008).

3.2.2

Δομή

Δομή είναι ο τρόπος που επιλέγει ο συγγραφέας για να πει την ιστορία του και να συνδέσει τα μέρη του έργου του. Είναι οι βασικές μονάδες οι οποίες ανάλογα με τον τρόπο που οργανώνονται σε κατηγορίες και υποκατηγορίες και τη σειρά με την οποία παρουσιάζονται, αναδεικνύουν την ιδιοσυγκρασία και τον τρόπο σκέψης του συγγραφέα και αποτελούν στοιχείο αξιολόγησης του έργου. Στα είδη των δομών υπάρχει μεγάλη ποικιλία. Έτσι έχουμε δομές: απλές, κυκλικές, με ευθύγραμμη εξέλιξη ή σύνθετες. Τα έργα της σύγχρονης Παιδικής Λογοτεχνίας χαρακτηρίζονται συχνά από σύνθετες αφηγηματικές δομές, γεγονός που τους προσδίδει μεγαλύτερο λογοτεχνικό και αφηγηματικό ενδιαφέρον.

3.2.3

Πλοκή

Με τον όρο «πλοκή» εννοούμε την εξέλιξη ή την ακολουθία των γεγονότων, τα οποία θα στήσουν ουσιαστικά την ιστορία. Η συγκεκριμένη ακολουθία των γεγονότων, η οποία θα πρέπει να έχει ένα τέλος που να βρίσκεται σε άμεση σύνδεση με την αρχή, μπορεί να πάρει διάφορες μορφές: «χαλαρή», πολύπλοκη, ρομαντική, ρεαλιστική κλπ. Μια καλή πλοκή θα πρέπει να έχει πρωτοτυπία, αληθοφάνεια και να προκαλεί το ενδιαφέρον του αναγνώστη για τη συνέχεια. Στην Παιδική Λογοτεχνία, πιο συγκεκριμένα, η πλοκή αποτελεί βασικό στοιχείο σύνθεσης της ιστορίας, καθώς οι αναγνώστες ζητούν τη λογική σειρά των περιστατικών και την αναγνωρίσιμη κλιμάκωση, η οποία προέρχεται από ποικίλες συγκρούσεις και περιπέτειες του ήρωα (May P.J. 1995, Καρπόζηλου Μ. 1994).

3.2.4

Σκηνικό (χώρος και χρόνος)

Με τον όρο «σκηνικό», εννοούμε τον χώρο και τον χρόνο στον οποίο εκτυλίσσεται η ιστορία. Ο χρόνος της ιστορίας μπορεί να αναφέρεται

στο παρόν, το παρελθόν, το μέλλον ή και να είναι απροσδιόριστος, ενώ η διάρκειά του μπορεί να μετριέται σε λεπτά, ώρες, μήνες, χρόνια, σε ολόκληρη τη ζωή ενός χαρακτήρα και να συνεχίζει και μετά το τέλος της. Αντίστοιχα ο χώρος μπορεί να είναι σαφώς προσδιορισμένος, πραγματικός, φανταστικός ή εντελώς συγκεχυμένος. Και τα δύο στοιχεία μπορεί να είναι απολύτως απαραίτητα ή εντελώς άχρηστα, ανάλογα με το είδος του βιβλίου. Στις περιπτώσεις που το σκηνικό διαδραματίζει βασικό ρόλο, επιβάλλεται να είναι αληθοφανές και συνεπές ως προς τη χρονική περίοδο που περιγράφει, πλαισιώνοντας και ολοκληρώνοντας τους χαρακτήρες και τη δράση. Ακόμη όμως και όταν πρόκειται για ακαθόριστο σκηνικό, αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία όταν λειτουργεί συμβολικά (π.χ. το δάσος στα παραμύθια ή ο κήπος στον Εγώιστή γίγαντα κλπ.) ή μετωνυμικά αποτυπώνοντας τον χαρακτήρα, τις σκέψεις ή τη διάθεση των ηρώων.

3.2.5

Οπτική γωνία

(Κουράκη Χ., Κουρμούση Ν., Σαλαγιάννη Μ. 2016: 33)

Η οπτική γωνία αφορά το «ποιος βλέπει» το αφηγούμενο περιστατικό και όχι το «ποιος μιλάει» και έχει άμεση σχέση με την έννοια του αφηγητή. Η οπτική γωνία της αφήγησης, ή της εικόνας στην περίπτωση των εικονογραφημένων βιβλίων και των εικονοβιβλίων, καθορίζει τον τρόπο που ο αναγνώστης προσλαμβάνει την ιστορία. Η ίδια ιστορία μπορεί να αλλάξει δραματικά αν εξιστορηθεί μέσα από μια άλλη οπτική γωνία, με τον ίδιο τρόπο που πολλοί άνθρωποι μπορούν να αφηγηθούν το ίδιο γεγονός τελείως διαφορετικά. Αποδεχόμενοι την άποψη πως η οπτική γωνία που επιλέγεται κάθε φορά θα πρέπει να διευρύνει τους ορίζοντες του αναγνώστη και όχι να τους περιορίζει (Καρπόζηλου Μ. 1994), θεωρούμε πως η εναλλαγή της, και όχι η σταθερότητά της, ευνοεί τον στόχο αυτό. Η εναλλαγή της, επίσης, βοηθά τον αναγνώστη να αποκτήσει μια πιο σφαιρική και πολυπρισματική εικόνα του θέματος και των χαρακτήρων, να δει διαφορετικές οπτικές και καταστάσεις, συμβάλλοντας έτσι στην αληθοφάνεια και στον ρεαλισμό της ιστορίας. Ωστόσο, ανάλογα με το λογοτεχνικό είδος και την πρόθεση του συγγραφέα, η οπτική γωνία μπορεί να ποικίλλει.

3.2.6

Θέμα

Τα γενικότερα νοήματα, οι ιδέες, οι σημασίες του κειμένου μέσα στις οποίες αποκτούν «ουσία» και «δένονται» σε ένα ενιαίο όλο οι χαρακτήρες, η πλοκή και το σκηνικό, αποτελούν το θέμα. Ένα βιβλίο μπορεί να έχει ένα ή περισσότερα κυρίαρχα θέματα. Ωστόσο, όσα θέματα κι αν αγγίζει, αυτά θα πρέπει να είναι πρωτότυπα και να έχουν «κάτι να πουν», χωρίς διδακτισμό. Τα θέματα δηλαδή θα πρέπει να αναδύονται αβίαστα, με φυσικότητα και απλότητα μέσα από τους χαρακτήρες και τη δράση τους και όχι με πρόδηλο και εμφανή τρόπο (Καρπόζηλου Μ. 1994, Norton D. 1995 & Marshall R.M. 1988).

3.2.7

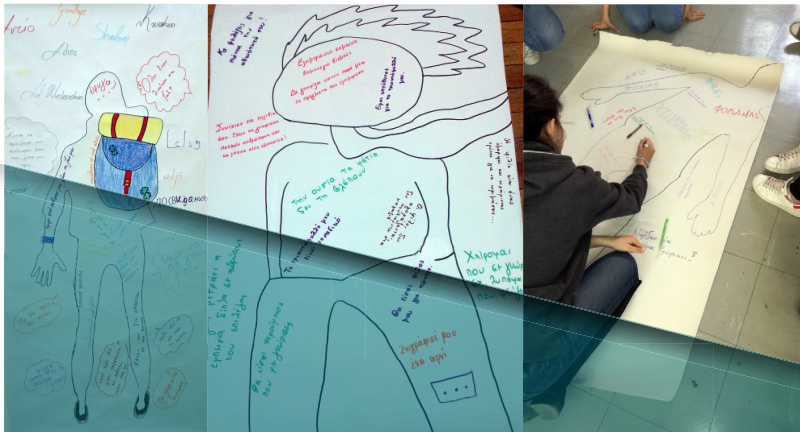
Δραστηριότητες Φιλιαναγνωσίας για τα δομικά στοιχεία του κειμένου

- **Το περίγραμμα του χαρακτήρα-οπτική γωνία**

Σε χαρτί του μέτρου ξαπλώνει ένα παιδί και κάποιος άλλος με έναν μαρκαδόρο φτιάχνει το περίγραμμά του. Αυτό αποτελεί το περίγραμμα ενός από τους ήρωες ενός βιβλίου που έχουμε διαβάσει. Αν ο ήρωας είναι ζώο ή αντικείμενο, το φτιάχνουμε χωρίς να ξαπλώσει κάποιο παιδί. Με τον ίδιο τρόπο μπορούν να σχηματιστούν περιγράμματα από πολλούς ήρωες. Στη συνέχεια, μέσα σε κάθε περίγραμμα γράφουμε σε πρώτο πρόσωπο την ιστορία ή ένα απόσπασμά της, όπως θα την έλεγε ένας από τους ήρωες από τη δική του οπτική, αν μπορούσε να μας τη διηγηθεί. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον θα είχε αν το ίδιο περιστατικό παρουσιαζόταν σε α' πρόσωπο από πολλούς χαρακτήρες σε διαφορετικά περιγράμματα, με αποτέλεσμα να έχουμε πολλαπλή οπτική (π.χ. η ιστορία της Κοκκίνοσκουφίτσας ειπωμένη από την Κοκκίνοσκουφίτσα, τη μαμά της, τη γιαγιά, τον λύκο, τον κυνηγό).

- **Βιβλία διπλής ανάγνωσης (*up-side down books*)**

Σε συνέχεια της προηγούμενης δραστηριότητας δημιουργούμε το δικό μας βιβλίο διπλής ανάγνωσης (*up-side down book*). Τα βιβλία διπλής ανάγνωσης είναι τα βιβλία που διαβάζονται κανονικά μέχρι τη μέση και μετά αναποδογυρίζονται και διαβάζονται από την αρχή παρουσιάζοντας συνήθως μια άλλη οπτική της ιστορίας. Η συγκεκριμένη δραστηριότητα είναι ιδανική για την προσέγγιση της έννοιας της οπτικής γωνίας, καθώς τα παιδιά μπορούν να αφηγηθούν την ίδια ιστορία από διαφορετική οπτική.

• Παγωμένη εικόνα-οπτική γωνία⁶

Χωρίζουμε τα παιδιά σε ομάδες και κάθε ομάδα επιλέγει μια σκηνή από το βιβλίο. Κάθε παιδί αναλαμβάνει μέσα στην ομάδα του έναν ρόλο που μπορεί να είναι ένα πρόσωπο ή ένα αντικείμενο (π.χ. τραπέζακι) ή κάποιο μέρος του σκηνικού (π.χ. τοίχος). Στη συνέχεια, τα παιδιά κάθε ομάδας συνθέτουν όλα μαζί με τα σώματά τους την εικόνα που έχουν επιλέξει. Όταν έρθει η σειρά τους να παρουσιάσουν την εικόνα τους στους υπόλοιπους, παίρνουν τις θέσεις τους αμίλητα και ακίνητα. Ο εμπυκωτής (μπορεί να είναι ένας μαθητής ή ο εκπαιδευτικός) περνά από κάθε παιδί και του θέτει ερωτήσεις σχετικά με τον ρόλο του, π.χ. *Ποιος είσαι; Τι κάνεις εδώ; Τι βλέπεις; Πώς νιώθεις; Τι θες να πεις;* Με τη δραστηριότητα αυτή αναδεικνύεται η οπτική γωνία κάθε εμπλεκόμενου στην ιστορία, φωτίζονται πτυχές όπως συναισθήματα, σκέψεις και απόψεις που πιθανώς δεν εμφανίζονται από τον συγγραφέα ή τον εικονογράφο στην ιστορία (συνδυασμός με θεατρική τεχνική).

• Το σκηνικό του βιβλίου ή αλλιώς το χωροχρονικό πλαίσιο⁷

Εντοπίζουμε τον χώρο και τον χρόνο που εκτυλίσσεται η ιστορία. Στη συνέχεια, σκεφτόμαστε έναν άλλον τόπο ή χρόνο που θα μπορούσε να διαδραματιστεί η ιστορία. Πώς θα ήταν ο ήρωας; Θα σκεφτόταν το ίδιο; Θα έπραττε το ίδιο; Οι πράξεις του και οι επιλογές του θα είχαν το

⁶ Η συγκεκριμένη φιλαναγνωστική δραστηριότητα προέρχεται από το Κουράκη Χ., Κουρμούση Ν., Σαλαγιάννη Μ. (2016: 46-47).

⁷ Η συγκεκριμένη φιλαναγνωστική δραστηριότητα προέρχεται από το Κουράκη Χ., Κουρμούση Ν., Σαλαγιάννη Μ. (2016: 47).

ίδιο αποτέλεσμα; Μετά από συζήτηση θα μπορούσαμε να γράψουμε εκ νέου την ιστορία σε ένα διαφορετικό χωροχρονικό πλαίσιο, ενώ ταυτόχρονα θα μπορούσαμε να φτιάξουμε με διάφορα υλικά μια μακέτα του νέου σκηνικού.

• Ο τελευταίος ήρωας θα είναι δικός μου!⁸

Δημιουργούμε έναν νέο ήρωα (μπορεί να είναι και ο εαυτός μας!) «που δίνει σε κάθε βιβλίο μια διαφορετική τροπή στα γεγονότα και βοηθά να λυθούν τα προβλήματα. Περιγράφουμε τι θα κάναμε εμείς για να βοηθήσουμε την κατάσταση. Κρατάμε σημειώσεις με τις συμβουλές που θα δίνουμε σε κάποιους από τους ήρωες του βιβλίου και τις ηχογραφούμε. Προσέχουμε τον τόνο της φωνής μας ακούγοντας ξανά την ηχογράφιση και κάνουμε τις απαραίτητες διορθώσεις. Φέρνουμε την ηχογράφησή μας στο σχολείο και ακούμε ό,τι έχει ετοιμάσει ο καθένας» (Παπαδοπούλου-Μανταδάκη Σ. 2003: 67).

• Μια διαφορετική παραμυθοσαλάτα...⁹

Χωριζόμαστε σε τέσσερις ομάδες και επιλέγουμε τρία βιβλία. Με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού, η πρώτη ομάδα επιλέγει με ψηφοφορία έναν ήρωα από τα βιβλία που έχει μπροστά της, η δεύτερη ένα πρόβλημα, η τρίτη ένα χωροχρονικό πλαίσιο και η τέταρτη μια πράξη για την επίλυση ενός προβλήματος. Στη συνέχεια, ξεκινά η πρώτη ομάδα να αφηγείται μια νέα ιστορία με πρωταγωνιστή τον ήρωα που έχει επιλέξει. Αφού τον περιγράψει, δίνει τη σκυτάλη στη δεύτερη ομάδα, η οποία παρουσιάζει το πρόβλημα που έχει επιλέξει από τα βιβλία της και που θα αντιμετωπίσει ο ήρωας της πρώτης ομάδας. Η τρίτη ομάδα περιγράφει τον χώρο και τον χρόνο που εκτυλίσσεται η νέα ιστορία, ο οποίος έχει προκύψει από τη δική της επιλογή. Τέλος, η τέταρτη ομάδα βάζει τον νέο ήρωα να προβαίνει στην πράξη της επιλογής της για να επιλύσει το πρόβλημά του. Μετά την προφορική δημιουργία της νέας ιστορίας, μπορεί να γίνει γραπτή καταγραφή ή ηχογράφησή της και να εικονογραφηθεί σε χαρτί του μέτρου ή σε μεγάλα χαρτόκουτα ή σε πολύ μικρά χαρτάκια, ώστε να δημιουργηθεί ένα μεγάλο ή ένα πολύ μικρό βιβλίο.

⁸ Η συγκεκριμένη φιλανανθρωπική δραστηριότητα προέρχεται από το Κουράκη Χ., Κουρμούση Ν., Σαλαγιάννη Μ. (2016: 48).

⁹ Η συγκεκριμένη φιλανανθρωπική δραστηριότητα προέρχεται από το Κουράκη Χ., Κουρμούση Ν., Σαλαγιάννη Μ. (2016: 48).

• Σχεδιάζοντας τον κύριο χαρακτήρα και το θέμα του βιβλίου

Προκειμένου να σχεδιάσουμε έναν αληθοφανή ήρωα για το βιβλίο μας, τον φανταζόμαστε και τον σχεδιάζουμε σε χαρτί του μέτρου. Στην κορυφή του σχεδίου μας γράφουμε το όνομά του, το οποίο μπορεί να είναι και συμβολικό ή να δηλώνει κάτι σχετικό με την προσωπικότητά του. Στη συνέχεια ζωγραφίζουμε το πρόσωπο με τις λεπτομέρειές του, τα ρούχα του και γενικά όλα τα στοιχεία της εξωτερικής του εμφάνισης που έχουν σημασία για την ιστορία μας. Κατά τη διάρκεια της ζωγραφικής απεικόνισής του σκεφτόμαστε το ύψος, το βάρος, το χρώμα των μαλλιών του, τα χείλια του κλπ. Ταυτόχρονα, σκεφτόμαστε αν ο ήρωάς μας έχει κάποιο εξωτερικό γνώρισμα που έχει σχέση με την προσωπικότητά του ή με την εξέλιξη της ιστορίας (π.χ. αναπηρία, βλέμμα λυπημένο/πονηρό, ρούχα φτωχικά, γυαλιά, σιδεράκια κλπ.). Τέλος, δίπλα ή μέσα στο περίγραμμά μας γράφουμε λέξεις ή φράσεις που δηλώνουν τον χαρακτήρα του και τη δράση του (π.χ. έξυπνος, καλός φίλος, καχύποπτος, παρορμητικός, κάνει ζαβολιές ή ζημιές, λείει ψέματα, του αρέσουν οι βόλτες στο βουνό κλπ.).

Αφού καταλήξουμε στον βασικό μας ήρωα, με βάση τα χαρακτηριστικά που του έχουμε προσδώσει, σκεφτόμαστε ένα θέμα στο οποίο θέλουμε να τον εντάξουμε και το οποίο του ταιριάζει. Για παράδειγμα, αν έχουμε σκεφτεί έναν ήρωα με αναπηρία, μπορεί να μας ενδιαφέρει το θέμα της διαφορετικότητας ή του bullying ή αν έχουμε σχεδιάσει έναν ήρωα πονηρό ή πολύ έξυπνο μπορούμε να τον εντάξουμε σε μια περιπέτεια. Αφού βρούμε το θέμα ξεκινάμε να σχεδιάζουμε την πλοκή με τα προβλήματα ή τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο ήρωας και τις συγκρούσεις που βιώνει.

04

επίλογος

Η ενασχόληση με το βιβλίο και τη Φιλαναγνωσία για έναν εκπαιδευτικό είναι συνεχής και ατέρμονη. Νέα βιβλία με «φρέσκες» θεματικές, περιεχόμενο και μορφή εμφανίζονται στην εγχώρια αλλά και στην παγκόσμια λογοτεχνική παραγωγή κάθε χρόνο εξελίσσοντας και επεκτείνοντας τον χώρο της παιδικής και εφηβικής λογοτεχνίας. Συνεπώς, η φιλαναγνωστική δράση του εκπαιδευτικού με τους μαθητές του σε καμία περίπτωση δεν εξαντλείται σε ένα εγχειρίδιο ή σε ένα πρόγραμμα Φιλαναγνωσίας.

Έρευνες¹⁰ έχουν αποδείξει πως «σε όλες τις τάξεις, ακόμη και στις πιο "δύσκολες", ακόμη και κάτω από τις πιο αντίξοες συνθήκες, μπορούν να γίνουν εκπληκτικά πράγματα, όταν εκπαιδευτικοί με

γνώσεις, μεράκι και ευαισθησία, εκπαιδευτικοί που γνωρίζουν από πρώτο χέρι την απόλαυση της ανάγνωσης και αγαπούν με πάθος τη λογοτεχνία, αποφασίζουν να δράσουν» (Χαλκιαδάκη 2008: 150). Ο δάσκαλος, λοιπόν, αποτελεί βασικό παράγοντα της επαφής του παιδιού με το βιβλίο, καθώς για να καλλιεργήσει την αγάπη για το διάβασμα εκείνος πρώτα πρέπει να το αγαπά, να ενημερώνεται για τις νέες κυκλοφορίες και να δίνει συνεχώς ερεθίσματα στους μαθητές του παρακινώντας τους στη λογοτεχνική ανάγνωση.

Το παρόν εγχειρίδιο, όπως αναφέραμε και στην εισαγωγή, έχει ως στόχο να αποτελέσει έναν οδηγό για τον εκπαιδευτικό, έτσι ώστε να φέρει σε επαφή τα παιδιά με το παιδικό-εφηβικό βιβλίο και τη δημιουργική γραφή,

¹⁰ Βλ. Ενδεικτικά «Όταν ο Ροβινσώνας Κρούσος συνάντησε το Χάρι Πότερ...», Ερευνητικό Πρόγραμμα το οποίο υλοποιήθηκε από το Π.Τ.Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Αθηνών το ακαδημαϊκό έτος 2005-2006.

μέσα από δραστηριότητες Φιλαναγνωσίας. Η επίτευξη του στόχου ουσιαστικά κρίνεται με το πλήθος των μαθητών που ενδιαφέρθηκαν να διαβάσουν έστω και ένα βιβλίο και ενεπλάκησαν ενεργητικά στις φιλαναγνωστικές δραστηριότητες, τόσο στη διάρκεια του προγράμματος, όσο και μετά τη λήξη του. Αν θέλουμε πραγματικά να κάνουμε τους μαθητές μας να αγαπήσουν το βιβλίο και ταυτόχρονα να γίνουν κριτικοί αναγνώστες, η διαδικασία δεν σταματά ποτέ.

Καθώς η Φιλαναγνωσία εξ ορισμού έχει παιγνιώδη, εκούσιο και βιωματικό χαρακτήρα, δεν μπορεί να μπει σε ένα μετρήσιμο, βραχυπρόθεσμο αξιολογικό πλαίσιο. Ωστόσο, αν θέλουμε να καλλιεργήσουμε την κριτική σκέψη στους μαθητές-αναγνώστες, μπορούμε

να χρησιμοποιήσουμε ερωτηματολόγια αξιολόγησης των βιβλίων που έχουν διαβάσει, τα οποία στοχεύουν στη διαμόρφωση εμπειριστατωμένης και ουσιαστικής άποψης-κρίσης για το βιβλίο. Τέτοιου είδους ερωτηματολόγια αναφέρονται στο είδος του κειμένου, στα δομικά και περικειμενικά του στοιχεία και μπορούν να αποτελέσουν μια μορφή βιβλιοπρότασης ή κριτικής (βλ. Παράρτημα).

Έντυπο αξιολόγησης βιβλίου

Τίτλος βιβλίου που διάβασα

Συγγραφέας

Εκδόσεις

Το βιβλίο που διάβασα ήταν

μυθιστόρημα

διήγημα

παραμύθι

μικρή ιστορία με εικόνες

εικονοβιβλίο ή «σιωπηλό» βιβλίο

βιβλίο γνώσεων

κόμικ ή graphic novel

Το βιβλίο που διάβασα πιστεύω πως ήταν

τέλειο!

καλό

έτσι κι έτσι

χάλια

Θα το πρότεινα σε φίλους μου να το διαβάσουν για

- την υπόθεση-πλοκή
- τους χαρακτήρες-ήρωες
- το χιούμορ
- την εικονογράφηση
- την ευκολία στην ανάγνωσή του

Αυτό που μου κέντρισε το ενδιαφέρον για να το διαλέξω ήταν

- το εξώφυλλο
- ο συγγραφέας
- ο τίτλος
- η υπόθεση στο οπισθόφυλλο
- μια παρουσίασή του που διάβασα
- η πρόταση ενός φίλου μου

Βουτιά στο Βιβλίο

Ελληνική και Μεταφρασμένη

Αρτζανίδου Ε., Κουράκη Χ. (2014). Φιλαναγνωσία και Δημιουργική Γραφή, στο Κωτόπουλος Η.Τ., Βακάλη Α., Νάνου Β. & Σουλιώτη Δ., *Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συνεδρίου «Δημιουργική Γραφή», 4 -6 Οκτωβρίου, 2013*. Αθήνα. Φλώρινα: Π.Μ.Σ. «Δημιουργική Γραφή».

Ασωνίτης Π. (2001). *Η εικονογράφηση στο βιβλίο παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Γιαννικοπούλου Α. (2008). *Στη χώρα των χρωμάτων: Το σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

Γιαννικοπούλου Α. (2016). *Το Εικονογραφημένο Βιβλίο στην Προσχολική Εκπαίδευση: Φιλαναγνωστικές Δράσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Κανατσούλη Μ. (1997). *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

ΚαραγιΜάννης Σ. (2010). *Η Δημιουργική Γραφή ως Καινοτόμος Δράση στο Σχολείο: όψεις μιας Παιδαγωγικής Εμπειρίας*. Ανακτήθηκε από το: <https://www.scribd.com/doc/49612155/%CE%97-%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%B9%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AE-%CF%89%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%84%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%B4%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B7-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%A3%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B5%CE%AF%CE%BF> στις 3/5/2013.

Καρακίτσιος Α. (2011). Φιλαναγνωσία: Ερωτήσεις και Απαντήσεις στο Αρτζανίδου Ε., Γούλης Δ., Γρόσδος Σ., Καρακίτσιος Α. (σ. 57-72). *Παιχνίδια Φιλαναγνωσίας και Αναγνωστικές Εμπυχώσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Καρακίτσιος Α. (2012). Εισαγωγή στη φιλαναγνωσία, στο *Επιμορφωτικό υλικό για εκπαιδευτικούς*, δημιουργήθηκε στο πλαίσιο των Πράξεων: «Καινοτόμες δράσεις ενίσχυσης της φιλαναγνωσίας των μαθητών».

Καρπόζηλου Μ. (1994). *Το παιδί στη χώρα των βιβλίων*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Κατσικ-Γκίβαλου Α. (2012). Λογοτεχνία και Εκπαίδευση: Από τα στενά όρια μιας διδασκαλίας στην καλλιέργεια της φιλιανγνωσίας, στο *Επιμορφωτικό υλικό για εκπαιδευτικούς*, δημιουργήθηκε στο πλαίσιο των Πράξεων: Καινοτόμες δράσεις ενίσχυσης της φιλιανγνωσίας των μαθητών.

Κουράκη Χ. (2008). *Αφήγηση και λογοτεχνικοί χαρακτήρες. Τα μυθοπλαστικά πρόσωπα στο πεζογραφικό έργο της Ζωρζ Σαρή (1969-1995)*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Κουράκη Χ., Κουρμούση Ν., Σαλαγιάννη Μ. (2016). *Η Κοινωνική – Συναισθηματική Μάθηση στις πρώτες σχολικές τάξεις μέσα από την Παιδική Λογοτεχνία και το Πρόγραμμα «Βήματα για τη Ζωή»: Ένας Πρακτικός οδηγός για τους Εκπαιδευτικούς*. Αθήνα: Ο.Μ.Ε.Ρ., διαθέσιμο στο http://www.omep.gr/images/pdf/KoinonikoSynaisthmMathhsh_2016.pdf

Μουλά Ε. (2012). Αναζητώντας τη δημιουργικότητα στη διδασκαλία της λογοτεχνίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Ο επαναπροσδιορισμός της δημιουργικής «γραφής» στην μεταμοντέρνα πραγματικότητα και την «ψηφιακή» εκπαιδευτική τάξη πραγμάτων. Ηλεκτρονικό περιοδικό *Κείμενα* τχ. 15. Ανακτήθηκε από το: http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=258:15-moula&catid=59:tefchos15&Itemid=95 στις 4/4/2013.

Νικολαΐδου Σ. (2012). Δημιουργική Γραφή στο σχολείο. Το τερπνόν μετά του ωφελίμου. Ηλεκτρονικό περιοδικό *Κείμενα* τχ. 15. Ανακτήθηκε από το http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=259:15-nikolaidou&catid=59:tefchos15&Itemid=95 στις 4/4/2013.

Ντελόπουλος Κ. (1995). *Παιδικά και νεανικά βιβλία του 19ου αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Λ.Ι.Α.

Παπαδοπούλου-Μανταδάκη Σ. (2003). *Η κοινωνικοσυναισθηματική διδασκαλία της γλώσσας μέσα από το παιδικό ρεαλιστικό μυθιστόρημα. Ένα παράδειγμα με θεματική ενότητα «το διαζύγιο»*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.

Προπ Γ.Β. (1987). *Μορφολογία του παραμυθιού: η διαμάχη με τον Κλωντ Λέβι-Στρως και άλλα κείμενα*. Μτφρ. Α. Παρίση, Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα.

Παπαδάτος Γ. (2009). *Παιδικό βιβλίο και φιλιανγνωσία: Θεωρητικές αναφορές και προσεγγίσεις-Δραστηριότητες*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Ροντάρι Τζιάνι, *Γραμματική της Φαντασίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο

Τσιτσλοπέργκερ Χ. (2006). *Τα παιδιά παίζουν παραμύθια*. Μτφρ. Δ. Παπαδοπούλου, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Χαλκιαδάκη Α. (2008). Τα πολλαπλά «στοιχήματα» μιας ερευνητικής προσπάθειας, στο Γκίβαλου Α., Καλογήρου Τ., Χαλκιαδάκη Α. (επιμ.) *Φιλαναγνωσία και Σχολείο*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Χαντ Π. (1996). *Κριτική, Θεωρία και Παιδική Λογοτεχνία*. Μπφρ. Ε. Σακελλαριάδου & Μ. Κανατσούλη, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Ξενόγλωσσον

Genette G. (2010). *Paratexts: Thresholds of interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kanatsouli M. (2012). *Games Inside Books for Young Children*. *Bookbird*, 50 (4): 33-40. The John Hopkins University Press.

Markidis, K. (2011). *Social literacy in school contexts: concepts and research instruments*. Report for the National Book Center of Greece. Athens.

Marshall R.M. (1988) *An Introduction to the World of Children's Books*. Gower Pub Co.

May P.J. (1995). *Children's Literature and Critical Theory: Reading and Writing for Understanding*. Oxford: Oxford University Press.

Nodelman P. (1999). "Decoding the Images: Illustration and Picture Books". In Hunt P. (ed.), *Understanding Children's Literature*. London & New York: Routledge.

Norton D. (1995). *Through the Eyes of a Child. An Introduction to Children's Literature*. Prentice Hall.

Tucker N. (1990). *The Child and the Book. A Psychological and Literary Exploration*. Cambridge University Press.

Yannikopoulou A. (2013). "The Materiality of Picturebooks. Creativity Activities". In T. Kotopoulos (Ed), *1st International Conference on "Creative Writing"*.

Ιστότοποι για ενημέρωση για το παιδικό και εφηβικό βιβλίο

- ▶ <http://lesxhanagnosis.blogspot.gr>
Blog για το παιδικό και εφηβικό βιβλίο
- ▶ <http://bookbook.gr>
Ηλεκτρονικό περιοδικό για το παιδικό και εφηβικό βιβλίο
- ▶ <http://miaforakienankairoimikrieleni.blogspot.gr>
Blog για το παιδικό και εφηβικό βιβλίο
- ▶ <http://kokkinialepou.gr>
Blog για το παιδικό και εφηβικό βιβλίο
- ▶ <http://www.elniplex.com>
Εκπαιδευτικό portal, με ειδική ενότητα για το παιδικό βιβλίο
- ▶ <http://www.oanagnostis.gr>
Ηλεκτρονικό περιοδικό για το βιβλίο με ειδική ενότητα για το παιδικό και εφηβικό βιβλίο
- ▶ <http://diastixo.gr>
Ενημερωτικό site για το βιβλίο και τον πολιτισμό με ειδική ενότητα για το παιδικό και εφηβικό βιβλίο

ISBN: 978-960-370-061-6